

«ЗОЛОТОСЛІВ»

ПЕДАГОГІЧНИХ ДУМОК

В. СУХОМЛИНСЬКОГО

1. РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛЯ

Вчительська праця — щоденна творчість і мистецтво.

Педагог — головний скульптор дитячої душі, який пробуджує потяг до знань, повагу до нації, культури, світу.

Щоб стати справжнім вихователем дітей, треба віддати їм своє серце.

Завдання педагога в тому, щоб підвести дітей до дверей життя, дати ключ і навчити учня користуватися цим інструментом.

Справжній педагог повинен працювати на майбутнє.

...Працю вчителя ні з чим не можна ні порівняти, ні зіставити. Ткач уже через годину бачить плоди своїх турбот. Сталевар через кілька годин радіє з вогненного потоку металу — це вершина його мрії; орач, сіяч, хлібороб через кілька місяців милується колосками і жменю зерна, вирощеного на полі... а вчителеві треба працювати роки й роки, щоб побачити предмет свого творіння; буває, минають десятиріччя, і ледве-ледве починає позначатися те, що ти замислив; ні в якому ділі помилки і невдачі не призведуть до таких наслідків, як в учительському. Учитель зобов'язаний перед суспільством, перед твоїми батьками працювати тільки добре.

Учитель — це не тільки той, хто передає учням знання та вміння. Це передусім той, у кого дитина вчиться жити.

Першочергове завдання педагога — відкрити в кожній дитині творця.

Проектування і творення людини, здатної стати активною силою суспільного розвитку, і нині, і в майбутньому — це найважливіше завдання школи і кожного педагога зокрема.

Я завжди прагнув переконати вчителів у тому, що коли ти бачиш учня тільки із-за свого стола в класі, коли він іде до тебе тільки за викликом, коли вся його розмова з тобою — тільки відповіді на твої запитання, жодні знання психології тобі не допоможуть. Треба зустрічатися з дитиною як із другом, однодумцем, пережити разом із нею радість перемоги і біль втрати.

Умовою створення атмосфери творчої праці є особистий приклад педагога.

...Улюбленим учителем підлітка, юнака, дівчини стає той, хто щодня відкривається перед допитливим юним розумом і полум'яним серцем якоюсь новою гранню. Якщо ви хочете бути улюбленим учителем, турбуйтеся про те, щоб вихованцю вашому було що у вас відкривати...

Один із секретів педагогічної творчості полягає в тому, щоб пробудити в учителя інтерес до аналізу власної роботи. Хто намагається розібратися в хорошому і поганому на своїх уроках, у своїх взаєминах, той уже досяг половини успіху.

Справжній педагогічний творчості властиві риси дослідження, творчого узагальнення своєї праці. Стає майстром педагогічної праці найшвидше той, хто відчув у собі дослідника. Якщо хочете, щоб педагогічна праця давала радість, введіть кожного педагога на щасливу стежку дослідження.

Творчість, майстерність, досконалість вчителя — це, насамперед, наполеглива праця.

...Не можна уявити собі місії вихователя без багатого життя у світі книг. Бібліотека вчителя, що поповнюється з тижня на тиждень, — це джерело думки, моральної енергії. Знання, взяті з книг, стають його власним багат-

ством, його сумлінням. Справжній учитель переживає знання як радість особистого прилучення до духовних багатств, створених людством...

Найдосвідченіший педагог ніколи не повинен зупинятися на досягнутому, бо якщо немає руху вперед, то неминуче починається відставання.

Учитель готується до гарного уроку все життя. Така духовна філософська основа нашого фаху і технологія нашої праці.

У сучасних умовах педагогу як ніколи необхідно вчитися по-новому, бути в постійному творчому пошуку.

Удосконалення педагогічної майстерності — це передусім самоосвіта, особисті зусилля, спрямовані на підвищення власної культури праці і, насамперед, культури мислення.

Що більше ви вивчаєте і спостерігаєте досвід своїх колег, то необхідніші вам самоспо-

тереження, самоаналіз, самовдоволення, самовиховання. На основі самоспостереження, самоаналізу у вас народжуватимуться власні педагогічні ідеї.

Якщо вчитель став другом дитини, якщо ця дружба осяяна благородним захопленням, поривом до чогось світлого, розумного, у серці дитини ніколи не з'явиться зло.

Я твердо переконаний, що є якості душі, без яких людина не може стати справжнім вихователем, і серед цих якостей на першому місці розум — уміння проникнути в духовний світ дитини... Горе багатьох учителів полягає в тому, що вони забувають: учні це передусім жива людина, яка вступає у світ пізнання, творчості, людських взаємин.

Якщо хочете, щоб педагогічна праця давала радість, ведіть кожного педагога на щасливу стежку дослідження.

Моє найзаповітніше бажання — передати тобі ту життєву мудрість, яку називають умінням жити.

2. УДОСКОНАЛЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОГО ПРОЦЕСУ В ШКОЛІ

Основою основ навчально-виховної роботи є прагнення й уміння педагога побачити в кожній дитині її найбільш сильну сторону, віднайти в ній ту «золоту жилку», від якої розпочинається розвиток індивідуальності, добитися того, щоб дитина досягла визначних, для свого віку, успіхів у тій справі, яка найбільш яскраво виражає, розкриває її природні задатки.

Дати дітям радість праці, радість успіху в навчанні, збудити в їхніх серцях почуття гордості, власної гідності — це перша заповідь виховання. У наших школах не повинно бути нещасливих дітей, душу яких гнітить думка, що вони ні на що не здібні.

Успіх у навчанні — єдине джерело внутрішніх сил дитини, які породжують енергію для переборення труднощів, бажання вчитися...

Думка дитини виявляється у її активному ставленні до навколишнього світу.

Усі роки перебування дитини у школі пізнання навколишнього світу мусить полягати в пізнанні людини.

Без віри в дитину, без довіри до неї вся педагогічна премудрість, усі методи і прийоми

навчання та виховання руйнуються, як картковий будинок.

Духовне життя дитини, її інтелектуальний розвиток, мислення, пам'ять, увага, уява, почуття, воля — великою мірою залежать від «гри» її фізичних сил. Слаба, квола, нездорова, схильна до хвороб дитина на уроці швидко втомлюється, згасають її очі, стають млявими її руки.

Слово — найтонший дотик до серця; воно може стати і ніжною запашною квіткою, і живою водою, що повертає віру в добро, і гострим ножем, і розпеченим залізом, і брудом... Мудре і добре слово дає радість, нерозумне і зле, необдумане і нетактовне — приносить біду. Словом можна вбити й оживити, поранити й вилікувати, посіяти тривогу й безнадію, і одухотворити, розсіяти сумнів і засмутити, викликати усмішку і сльози, породити віру в людину і посіяти зневіру, надихнути на працю і скувати сили душі...

Дуже важливо, щоб мислення учнів ґрунтувалося на дослідженні, пошуках, щоб усвідомленню наукової істини передували аналіз, зіставлення й порівняння фактів.

Основне завдання педагога — постійно розвивати в дітей позитивне почуття задоволення

учінням, щоб із того почуття виник і утвердився емоційний стан — пристрасне бажання вчитися.

Вихованці можуть успішно вчитися тільки тоді, коли вони вміють, спостерігаючи, думаючи, висловлювати думки, читати, писати, думати читаючи і читати думаючи. Цей комплекс основних умінь — ціла галузь педагогічного процесу.

Щоб дитина охоче вчилася, її інтелектуальне життя в хорошому разі не має обмежуватися лише шкільними, учнівськими методами, які вимагають запам'ятовування, заучування та відтворювання знань для перевірки їх учителем.

Невміння знайти правильні критерії оцінки розумової праці школярів — це справжня біда, що породжує «зубрячку», яка отупляє навіть здібних учнів.

Якщо учень тільки заучує, засвоює чужі і не творить власних думок, існує небезпека його перетворення на пасивного спостерігача у процесі навчання.

Найголовніше заохочення і найсильніше (що не завжди діє) в педагогічній праці — оцінка. Це найгостріший інструмент, використання якого потребує величезного вміння і культури.

Головною потребою кожного школяра мають стати праця, самостійна думка, відкриття істини.

Творчість у мовленні — це прояв бажання і здібності сказати своє слово.

Я тисячу разів переконаний у тому, що успішне навчання в середніх і старших класах залежить насамперед від уміння свідомо читати, — читаючи думати й думаючи читати.

Урок — дзеркало загальної і педагогічної культури вчителя, мірило його інтелектуального багатства, показник його світогляду й ерудиції.

Дитина, її мозок — найтонший, найсвітліший і найскладніший витів природи, до якого треба ставитися надзвичайно обережно і дбайливо.

...Мета уроку визначається роллю знань у подальшому житті учня і їх практичним використанням. Методи ж роботи на уроці визначаються навчальною і виховною метою уроку.

Відповідність методів навчально-виховній меті уроку визначає і його структуру. Не можна вважати нормальним таке становище, коли кожний урок, незалежно від його змісту, будується за шаблонною схемою: опитування — розповідь учителя — закріплення — домашнє завдання... Досвід переконує: що більше методи роботи обумовлюються навчально-виховною метою уроку, то більше урізноманітнюються його структура і чіткіше узгоджується кожен його етап зі змістом навчального матеріалу.

Уся система навчання і розумового розвитку в нинішній школі потребує докорінного наукового удосконалення. Нехай у школі панують яскрава думка, живе слово і творчість дитини. На цих «трьох китах» повинен стояти весь зміст, увесь характер духовного життя, розумового розвитку школярів.

Одним із суттєвих недоліків багатьох уроків є невміння чітко визначити мету уроку, підпорядкувати цій меті всі сторони, складові частини, етапи уроку... Безцільний урок перетворюється на марне гаяння часу, втомлює учнів, привчає їх до бездіяльності, прищеплює погану моральну рису — лінощі.

Щоденно, на кожному уроці учень має щось здобувати власними зусиллями — це не лише правило дидактики сучасної школи, а й важлива закономірність виховання.

Наочність — сила, яка розвиває уважність, мислення, вона надає емоційного забарвлення пізнанню. Завдяки одночасності бачення, слухового сприйняття, переживання і мислення у свідомості дитини формується те, що у психології називається емоційною пам'яттю... Без формування розвинутої, багатой емоційної пам'яті не може бути й мови про повноцінний розумовий розвиток у дитинстві.

...Нема й бути не може абстрактного учня... Мистецтво й майстерність навчання й виховання полягає в тому, щоб розкривати сили і можливості кожної дитини, надати їй радість, успіх у розумовій праці. А це означає, що в навчанні має бути індивідуалізація — і в змісті розумової праці (в характері завдань), і в часі.

Я вважаю, що школа лише тоді школа, коли головний предмет у ній — людинознавство. Коли пізнання світу починається з пізнання людської душі.

3. ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ТА УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

...Нема у світі більш гуманних професій, ніж фах лікаря і педагога. До останньої хвилини бореться лікар за життя людини, ніколи він не дасть відчувти хворому, що його стан здоров'я поганий чи навіть безнадійний. Це азбучна істина лікарської етики. Ми, вчителі, повинні розвивати, поглиблювати у своїх колективах нашу педагогічну етику, стверджувати гуманне начало у вихованні як найважливішу рису педагогічної культури кожного вчителя...

...У наших руках — найбільша з усіх цінностей світу — Людина. Ми творимо Людину, як скульптор свою статую з безформенного шматка мармуру: десть у глибині цієї мертвої брили лежать прекрасні риси, які належить добути, очистити від усього зайвого...

Діяльність учителя — це духовна творчість, у якій він — художник, а виховання — мистецтво.

Справжня педагогічна мудрість полягає в тому, щоб постійно одухотворювати дитину бажанням бути хорошою.

Найважливіше завдання виховання — навчити дитину бачити в красі навколишнього світу духовне благородство, доброту, сердечність, і на основі цього утверджувати прекрасне в собі.

Діти повинні жити у світі краси, гри, казки, музики, малюнка, фантазії, творчості.

Дитинство — це особливий світ, який ні з чим не порівняєш. Треба знати його, але цього мало. Потрібно вжитися у світ дитинства, якщо хочете, у кожному вчителеві повинна сяяти й ніколи не гаснути маленька іскорка дитини.

Велика виховна сила школи народжується там, де людини, перед якою тільки відкривається життя, є улюблений учитель.

Без особистості педагога — авторитетної, незламної, непохитної в очах вихованців — ідеал перетворюється в покинутий прапороносцем прапор, що лежить мертвим шматком тканини. Корінь багатьох бід виховання саме й криється в тому, що часто вихованця закликають йти за прапором той час, як цей прапор ніхто не несе. Бути прапороносцем ідеалу, нести на своєму прапорі вогонь іде-

ального — ось у чому секрет педагогічного авторитету.

Все шкільне життя повинно бути просякнуте духом гуманності.

Хай дзвенить у наших школах лагідне слово... Не бійтеся бути ласкавими.

Вірте в талант і творчі сили кожного вихованця. Людина — неповторна.

...Вихователю — це особа, яка за дорученням народу має повсякденний доступ до найдорожчого багатства — розуму, думок, почуттів дітей, підлітків і юнацтва. Перед ним, з одного боку, моральні цінності, створені, вистраждані протягом століть, з другого — багатство народу, його майбутнє, його надія — молоде покоління.

Вихователю творить найбільше багатство суспільства — людину. В цьому творенні найголовнішим є вміння знайти в моральних цінностях нашої Вітчизни, що треба вкласти в юні душі. Визначивши, що треба вкласти в юні душі, вихователю замислюється над тим, як настроїти своїх вихованців на сприйняття моральних цінностей...

Духовність — осмислення особистістю гуманістичного сенсу цілей власного життя, людської життєдіяльності загалом. Таке осмислення дає змогу збагнути високу мету, задля якої живе людина, відчувати власну — як і кожної іншої людини — неповторність, усвідомити відповідальність за все, що вона робить, зрозуміти, що життя — це постійна, невідступна боротьба зі злом в ім'я перемоги добра на землі.

Наука і мистецтво виховання полягає передусім у тому, щоб уже з дитячих років, а особливо отрочства і ранньої юності людина не тільки знала, пам'ятала, що таке добро і зло, а й вірувала і переживала добро і зло; вірувала й переживала в самій собі прагнення до добра, правди, честі, духовної непримиренності до зла, неправди, безчестя, потворності. Справжнє виховання полягає в тому, щоб моральний ідеал добра, правди, честі, духовної краси жив у кожному юному серці, утверджувався в активній діяльності як невід'ємна частина власного ества, власної думки, почуттів, намірів.

Шкільний колектив — це не тільки учні школи. Він включає педагогічний персонал. Спільність, багатогранне переплетення інтересів вихователів і вихованців, спільне задоволення духовних потреб, взаємне збагачення і постійна передача духовних багатств — ось неодмінні риси шкільного колективу. Не забуваймо, що в школі дитина не тільки вчиться, в школі вона живе. Там, де вихователі що істину забувають, навчання стає для школярів важким тягарем. Там, де навчання виступає як невід'ємна частина багатогранного духовного життя, — воно для дитини бажане й захоплює.

Шкільне життя має бути таким, щоб у ньому завжди діяла система відповідальності людини за людину, відповідальності людини перед суспільством. Людина — колектив — суспільство — ось та система взаємин, завдяки якій колектив стає силою, що виховує активного громадського діяча, дуже чутливого до громадських, суспільних потреб...

Ми виховуємо учня не як носія знань, а як людину, яка має жити в суспільстві і приносити йому користь.

...**Як** вогню бійтеся інтелектуального окостеніння. Серця і розум юнацтва можна завоювати в наші дні тим сплавом моральної краси й інтелектуального багатства, який відкриває перед юнацтвом дедалі нові якості людини...

Патріотичне виховання — це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується.

Провідними компонентами виховання патріота, формування національно-культурного

світу особистості є: розум — почуття — погляди — переконання — воля.

Подивимося навколо себе очима громадянина — на кожному кроці ми побачимо поле застосування сил.

Найголовніше, найяскравіше, що на все життя западає в серце патріота і що втілює в собі Батьківщину, — це люди.

Без будь-кого з нас Батьківщина може обійтися, але будь-хто з нас без Батьківщини — ніщо.

Той, хто по-справжньому любить Батьківщину, — з усякого погляду справжня людина.

Справжня гуманність означає передусім справедливість.

Слід дбати про те, щоб у початковій школі дитина була думуючою, активним добувачем знань, допитливим шукачем істини, мандрівником у світі пізнання.

Утвердити в кожній дитині доброту, сердечність, чуйність, готовність прийти іншому на допомогу, чутливість до всього живого і красивого — елементарна, азбучна істина шкільного виховання.

Пізнаючи навколишній світ, людина з дитинства повинна пізнавати людину.

Кожен учитель, кожен батько мріє про те, щоб його діти вирости допитливими людьми, щоб у юному серці запалав вогник жадоби пізнання. Але як запалити цей вогник? Треба розкривати перед дітьми книгу життя, живі, яскраві сторінки навколишнього світу. Нехай дитина сама перегортає сторінки цієї книги, нехай відчує себе шукачем і землепрохідцем. Від нас, дорослих, залежить те, щоб дитина відчула романтику, красу пізнання.

4. ТЛУМАЧЕННЯ КРАСИ В СПАДЩИНІ В.СУХОМЛИНСЬКОГО

Краса — це глибоко людське! Краса існує незалежно від нашої свідомості й волі, але вона відкривається людиною і осягається нею, живе в її душі...

Краса — це радість нашого життя. Людина стала людиною тому, що побачила глибину блакитного неба, мерехтіння зірок, рожевий розлив вечірньої зорі, прозорий серпанок степових

просторів, червоний захід сонця перед вітряним днем, тремтіння марева над горизонтом, сині тіні в заметах березневого снігу, журавлину зграю в голубому небі, відображення сонця в міріадах крапель вранішньої роси, сірі витоки дощу в похмурий день, фіолетову хмарку на кущі бузку, ніжну стебелину й блакитний дзвоник проліска — побачила і здивована пішла по землі творити нову красу...

...**Краса** — один із струмочків, що живлять до-
броту, сердечність і любов...

Любов — це висока людська культура. З того, як
людина любить, можна зробити безпомил-
ковий висновок, яка вона людина. Бо в лю-
бові найяскравіше розкривається особиста
відповідальність за майбутнє суспільство, за
його моральні пізнання.

Краса учить розпізнавати зло і боротися з ним.

Я б назвав красу гімнастикою душі — вона ви-
прямляє наш дух, нашу совість, наші по-
чуття і переконання.

Краса — могутній засіб виховання чутливої
душі. Краса — це яскраве світло, що освічує
світ... без емоційно-естетичного струменя
неможливий розумовий розвиток дитини...
краса й жива думка так само органічно по-
єднані як сонце і квіти.

Краса — це дзеркало, у якому ти бачиш себе
сам і завдяки йому так чи інакше ставишся
сам до себе.

По-справжньому рідний край любить лише
той, хто охороняє й вміло перетворює його
природу.

Любуватися природою — значить підтриму-
вати її красу.

Від краси природи — до краси слова, му-
зики і живопису.

...**Вже** в дитячі роки кожний повинен вчитися
відкривати красу природи.

Важливо, щоб джерелом думки і почуттів було
пізнання явищ природи, її краси.

Що ми залишаємо в серцях своїх дітей — за-
лишаємо своїми ділами й словами, вчин-
ками й почуттями? Чим ми запам'ятовуємося
нашим дітям, чим підносимо себе в їхніх
очах? Є єдина могутня духовна сила, яку
ні з чим не можна порівняти, здатна закарбу-
вати в душах наш образ — образ справжньої
людської краси. Ця сила — велике багатство
людського духу — любов. Творимо ж це ба-
гатство своїм життям. Є воно в наших бать-
ківських серцях — є чим виховувати дітей.

5. ВИХОВАННЯ МУЗИКОЮ В СПАДЩИНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

Музика й співи в школі — це не тільки навчаль-
ний предмет, а й могутній засіб виховання,
який має надавати емоційного й естетич-
ного забарвлення всьому духовному життю
людини.

Пізнання світу почуттів неможливе без розу-
міння й переживання, без глибокої духо-
вної потреби слухати музику й діставати
наслоду від неї.

Без музики важко переконати людину, яка всту-
пає у світ, у тому, що людина прекрасна, а це
переконання, по суті, є основою емоційної,
естетичної, моральної культури.

Музичне виховання — це не виховання музи-
канта, а насамперед виховання людини.

Музика є найчудодійнішим, найтоншим засо-
бом прилучення до добра, краси, людяності.

Дякуючи музиці, в людини пробуджується уяв-
лення про піднесення, величне, прекрасне,
не лише в оточуючому світі, а й у самому собі.

Музика — могутній засіб самовиховання.

Музика наповнює казкові образи живим бит-
тям серця і трепетом думки.

Музика вводить дитину в світ добра.

Розвиваючи чутливість дитини до музики, ми
облагороджуємо її думки, прагнення.

... Людина оволодіває і рідною мовою, і азбу-
кою музичної культури — здатністю сприй-
мати, розуміти, відчувати, переживати красу
мелодії — лише в роки дитинства. Те, що
пропущено в дитинстві, дуже важко, майже
неможливо, надолужити у зрілі роки.

Музика — уява — фантазія — казка — творчість
— така доріжка, ідучи якою дитина розкри-
ває власні духовні сили.

Музика — це мова почуттів. Мелодія пере-
дає найменші відтінки почуттів, недоступні
слову.

6. ЗНАЧЕННЯ ПРАЦІ В РОЗВИТКУ І СТАНОВЛЕННІ ОСОБИСТОСТІ

Праця є великий вихователь.

Праця — це подія, яку творить той, хто трудиться...

Трудова діяльність дітей повинна бути творенням краси, одухотворена романтикою пізнання.

Навчання — головна праця дитини, якщо вона любить працю, вона любить навчання.

Радість праці — це краса буття; пізнаючи цю красу, дитина переживає почуття власної гідності...

Почуття радості доступно лише тому, хто вміє напружувати сили, знає, що таке піт і втома. Дитинство не повинне бути постійним святом — якщо немає трудової напруги, по-сильної для дітей, для дитини залишається недоступним щастя праці.

Без трудових традицій — немислиме виховання особистості.

Людська краса розвивається найяскравіше всього у праці.

...**Що** глибша радість праці, то більше діти дорожать власною честю, то наочніше бачать у діяльності самих себе — свої зусилля, своє ім'я.

...**Кожен** вихованець у роки дитинства повинен глибоко пережити радість праці, яка має бути не тільки дитячою, але й першою громадянською радістю.

Хоча б над тобою було сто вчителів — вони будуть безсилі, якщо ти не зможеш сам змусити себе до праці і сам вимагати її від себе.

7. ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ У СІМ'Ї

Сім'я — це джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави.

У сім'ї, образно кажучи, закладається коріння, з якого виростає пагінь, і гілки, і квітки, і плоди.

У сім'ї шліфуються найтонші грані людини — громадянина, людини-трудівника, людини-культурної особистості...

Сім'я стає могутньою виховною силою, що облагороджує наших дітей лише тоді, коли ви, батьку й мати, бачите високу мету свого життя, живете в ім'я високих ідей, що підносять, звеличують вас в очах ваших дітей.

Батьки і діти... Це вічний світ, у якому завжди було і буде багато важкого і непізнаного.

Ми маємо справу з найскладнішим, неоцінним, найдорожчим, що є в житті — з дитиною. Від нас, від нашого вміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить її життя, здоров'я, розум, характер, воля, громадянське й інтелектуальне обличчя, її місце і роль у житті, її щастя.

Для люблячих батьків немає нічого дорожчого, як дитина. Це — вічна істина, бо сенс життя людського в тому, щоб повторити себе в новій людині, повторити на вищій основі, підняти дітей своїх на вищий ступінь

розумового, морального, естетичного розвитку, ніж досягнули самі батьки.

Прекрасні діти виростають у тих сім'ях, де батько й мати по-справжньому люблять одне одного і разом із тим люблять і поважають людей.

Людина — найвища цінність серед усіх цінностей світу. Зрозуміймо, шановні батьки, ц невихована людина, моральний невіглах недоук — це однаково, що літак, випущений із зіпсованими двигунами: він загибав і принесе загибель людям.

...**Народити** дитину — для цього великої ідрості не треба. Не треба особливого зусилля для того, щоб задовольнити її капризи та примхи. Не перетворюйте дитину в іграшку. Діти люблять гратися, але не блять, коли ними граються, перетворюють їх на іграшку.

Творення людини — найвище напруження ваших сил. Це і є життєва мудрість, і містерність, і мистецтво. Діти — не тільки стільки джерело щастя. Діти — це щ створене вашою працею.

Дитина — це дзеркало морального ж батьків.

Найболючішим питанням, яке ставлять батьки є питання: як виховувати? Як знайти гармонію батьківської любові й вимогливості? Як дати дітям щастя?

Без батьківської мудрості нема виховної сили сім'ї. Батьківська мудрість стає духовним надбанням дітей, сімейні стосунки, побудовані на громадянському обов'язку, відповідальності, мудрій любові й вимогливості мудрості батька та матері, самі стають величезною виховною силою. Але ця сила йде від батьків, у них — її коріння та джерело.

Там, де немає мудрості батьківського виховання, любов матері і батька нівечить дітей. Є багато різновидів цієї безглуздої любові, основні з них — це: 1) любов замилювання; 2) любов деспотична; 3) любов відкупу.

Авторитет батьків залежить від багатьох умов. Однією з таких неодмінних і важливих умов є правильне, уміле використання батьківської влади. Батьківська влада — це не лише право, в її мистецтво.

Поважайте дитяче бажання бути хорошим, бережіть його як найтонший рух людської душі, не зловживайте своєю владою не перетворюйте мудрості батьківської влади в деспотичне самодурство...

Сім'я — це той первинний осередок, де дитина повинна вчитися робити добро.

Кожен батько мріє про те, щоб його діти виросли допитливими людьми, щоб у юному серці запалити вогник жадоби пізнання. Але як запалити цей вогник? Треба розкривати перед дітьми книгу життя, живі, яскраві сторінки навколишнього світу. Нехай дитина сама перегортає сторінки цієї книги, нехай відчує себе шукачем і землепрохідцем. Від нас, дорослих, залежить те, щоб дитина відчувала красу пізнання.

У душі кожної дитини є невидимі струни. Якщо торкнутись їх умілою рукою, то вони красиво забринять.

Духовне життя дитини є повновартісним лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього вона засушена квітка.

Гра — це велике світле вікно, через яке в духовний світ дитини вливається живильний потік уявлень, понять про навколишній світ.

Гра — це іскра, яка запалює вогник допитливості.

Казка розвиває внутрішні сили дитини, завдяки яким вона не може не робити добра...

Витоки здібностей та обдарувань дітей на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, йдуть маленькі струмочки, які живлять джерело творчої думки.

Добро, ласка, любов — відносно дитини — не абстрактні добро ласка і любов, а людяні, реальні, пройняті вірою в людину, це могутня сила. Здатна утвердити в людині все прекрасне, зробити її ідеальною. Я не повірю в те, що дитина, яку правильно виховують, може стати ... істотою брехливою і розбещеною.

За своєю природою діти не можуть бути «важкими», «поганими», а стають такими лише через помилки у вихованні та умови, в яких вони перебувають.

Життя коротке, але людина знов і знов переживає його у своїх дітях.

Чому у твого сина холодне серце, мати? Тому, що він за все своє хлоп'яче життя пізнав тільки одну радість — радість споживання. Він був щасливим, коли йому приносили радість, і не зазнав, не пережив величезного людського щастя — щастя творення радості для інших людей...

Книга — могутній вихователь. Школа виховує у дітей любов до книги, знань, науки. Але нехай цей могутній вихователь йде поряд із дитиною і в сім'ї. Створюйте, дорогі батьки, духовне багатство сім'ї — сімейну бібліотеку. Нехай найдорожчим подарунком для твого сина буде книга, дорогий батьку.

...заповітне бажання кожного батька, кожної матері — щоб дітям хотілося добре вчитися. Чим же пробудити це хотіння, бажання? Воно має своїм джерелом бажання принести матері і батькові радість. А це бажання пробуджується в дитячому серці лише тоді, коли дитина вже пережила, зазнала радощів творення добра для людей... примусити дитину добре вчитися можна, спонукавши її до добрих вчинків для блага людей, — зміцнивши в її серці чутливість до навколишнього світу, виховавши здатність пізнавати душевний світ іншої людини серцем.

Шановні молоді батьки, пам'ятайте, що здоров'я і розумовий розвиток ваших дітей залежить від вас. Пам'ятайте, що створення людини — це не просто біологічний акт. Людина тим і відрізняється від тварини, що вона усвідомлює свою діяльність, включаючи і повторення самої себе в дітях.

Умійте творити велике, безцінне, духовне багатство подружнього життя — взаємну любов — справжню людську любов, любов красиву і благородну, чесну й віддану. Це сонце, що гріє і світить вашим дітям.

8. РОЛЬ БАТЬКА У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ

Все-таки роль батька у вихованні дітей, у тому складному оркестрі, який називається духовними відносинами матері й батька, в тій єдиній силі, що веде дитину по шляху життя, — особлива. Роль батька визначається його відповідальністю. Батько, який уміє бути відповідальним, — справжній чоловічина. Його воля стає силою, здатною дисциплінувати думку, почуття, бажання дітей.

Хоч яка б відповідальна і складна творча робота була на виробництві, знайте, що вдома вас чекає ще відповідальніша, ще складніша робота — виховання людини. Скрізь вас можна замінити іншим працівником — від сторожа на тваринницькій фермі до міністра, а справжнього батька не замінить ніхто.

9. ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ І СІМ'Ї

Ми взагалі нічого не досягнули б, якби не працювали з батьками.

Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя — найважливіша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі.

Найбільш повноцінне суспільне виховання — це, як відомо, шкільно-сімейне. Сім'я з її взаєминами між дітьми і батьками — перша школа інтелектуального, морального, естетичного і фізичного виховання. Батько, мати, старші брати і сестри, дідусь і бабуся — перші вихователі дітей у дошкільному віці і лишаються ними, коли їхні вихованці пішли до школи. Духовне і морально-естетичне багатство сімейного життя — найголовніша умова успішного виховання дитини і в домашніх умовах, і в дитячому садку, і в школі.

Без виховання дітей, без активної участі батька і матері в житті школи, без постійного духовного спілкування і взаємного духовного збагачення дорослих і дітей неможлива сама сім'я як первинний осе-

редок суспільства, неможлива школа як найважливіший навчально-виховний заклад і неможливий моральний прогрес суспільства.

Гармонійний, всебічний розвиток можливий лише там, де два вихователі — школа і сім'я — не тільки діють одночасно, ставлячи перед дітьми ті й самі вимоги, а є єдиними думками, поділяють ті самі переконання, завжди виходять із тих самих принципів, не допускають ніколи розходжень ні в меті, ні в процесі, ні в засобах виховання.

Якими прекрасними не були б наші навчальні заклади, самими головними майстрами, що формують розум, думки дітей, є мати і батько.

Напроцуд важливим завданням сім'ї і школи є формування у вихованців моральної готовності до батьківства і материнства. Без цієї готовності неможливо уявити всебічний розвиток людини.

Тільки разом з батьками, спільними зусиллями, вчителі можуть дати дітям велике людське щастя.

